

سرشناسه	: اعرافی، علی رضا، ۱۳۳۸ -
عنوان و نام پدیدآور	: فقه تربیتی
مشخصات نشر	: قم: موسسه اشراق و عرفان، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	: ج ۱۱، ۲۱/۵ س.م.
شابک	: دوره ۱ - ۹۵۶۹۱ - ۶۰۰ - ۹۷۸؛ ۲۷۰۰۰ ریال: ۱ - ۰۰۱ - ۵۴۲ - ۶۰۰ - ۹۷۸: ج ۴.
یادداشت	: چاپ اول.
مندرجات	: ج ۱. مبانی و پیش فرض ها. - ج ۲. تعلیم و تعلم علم و دین. - ج ۳. تعلیم و تعلم علوم و معارف عقلی. - ج ۴. تعلیم و تعلم علوم و معارف شهودی. - ج ۵. آداب و شیوه تعلیم و تعلم
شناسه افزوده	: موسوی، سیدنقی، ۱۳۵۷ -
موضوع	: آموزش و پرورش (فقه)
موضوع	: تربیت خانوادگی -- جنبه های مذهبی -- اسلام
موضوع	: اخلاق اسلامی
رده بندی کنگره	: ۶۸۰ الف / ۶ / ۱۹۸ BP
رده بندی دیویی	: ۲۹۷ / ۳۷۹
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۹۵۶۳۷۱

علیرضا عرفانی

فقه تربیتی ۴

تعلیم و تعلّم علوم و معارف عقلی

تحقیق و نگارش: سید نقی موسوی

نشر اشراق و عرفان

دوره تربیتی ۴ (تعلیم و تعلّم علوم و معارف عقلی)

علیرضا اعرافی

تحقیق و تالیف سید نقی موسوی
ناشر مؤسسه اشراق و عرفان
ویراستار محمد خیری
امور هنری حمید بهرامی
نوبت و تاریخ چاپ اول / تابستان ۱۳۹۵
لیتوگرافی، چاپ و صحافی سازمان چاپ اِسرائ
شمارگان ۱۵۰۰ نسخه
قیمت ۲۷۰۰۰ تومان

کلیه حقوق برای مؤسسه اشراق و عرفان محفوظ است.

ISBN: 978-600-8542-00-1

www.eshragh-erfan.com

تلفن: ۰۲۵-۳۷۷۴۸۵۴۰

info@eshragh-erfan.com

شماره: ۰۲۵-۳۷۷۴۸۵۴۱

آدرس: ایران، قم، خیابان معلم، کوچه ۸، کوچه شهید محقق، پلاک ۵۹

کانال تلگرام: @EshraghErfan

فهرست مطالب

۱۳	 سخن مؤسسه
۱۵	 مقدمه

فصل اول: کلیات پژوهش / ۱۷

۱۹	 ۱. بیان مسئله
۲۳	 مفهوم شناسی «عقل» و «علوم عقلی»
۲۷	 اهمیت و ضرورت پژوهش
۳۰	 ۲. مفهوم شناسی مصادیق علوم عقلی
۳۰	 ۱. مفهوم شناسی علم فلسفه
۳۲	 ۲. مفهوم شناسی علم منطق
۴۲	 ۳. مفهوم شناسی علم کلام

فصل دوم: پیشینه شناسی / ۵۳

۵۵	 ۱. تقابل عقل و وحی
۵۶	 عقل و وحی

- الف) ایمان‌گرایی مسیحی در مقابل عقل ۵۹
- ب) مقابله با عقل در جهان اسلام ۶۷
- عقل و حس ۷۰
- عقل و دل ۷۵
۱. پیشینه مخالفت فقها با علوم و معارف عقلی ۷۹
- ۱- الف) علوم و معارف عقلی در اهل سنت ۸۰
- الف) مخالفت با فلسفه و منطق در اهل سنت ۸۳
- ب) الف) با کلام عقلی در اهل سنت ۱۰۸
- ۲- مخالف با علم و معارف عقلی در شیعه ۱۱۳
- الف) مخالفت با فلسفه و منطق در تشیع ۱۱۳
- ب) مخالفت با علم عقلی در تشیع ۱۲۸
۳. پیشینه موافقت با علوم و معارف عقلی ۱۳۴
- ۱- تاریخچه تطور عقل‌گرایی ۱۳۴
- الف) دوره حضور ۱۳۵
- ب) معتزله در دنیای اهل سنت و افول آن (از قرن چهارم) ۱۳۶
- ج) رویارویی عقل‌گرایی و نص‌گرایی (از قرن چهارم تا سیم) ۱۳۸
- د) فلسفی شدن کلام شیعه (از قرن هفتم تا یازدهم) ۱۴۰
- ه) استیلای عقل‌گرایی (از قرن یازدهم تا کنون) ۱۴۱
- ۲- برخی از فتاوای موافق فلسفه و منطق ۱۴۱
- ۳- برخی از فتاوای موافق کلام عقلی ۱۴۷
- ۴- فقهای فیلسوف و فلاسفه فقیه ۱۵۲
- جمع‌بندی فصل ۱۵۷

فصل سوم: ادله منع / ۱۶۳

۱۶۷.....	۱. قواعد عامه
۱۶۷.....	دلیل اول: حرمت انجام کار لهو و لغو
۱۷۳.....	دلیل دوم: حرمت تحصیل علم غیرنافع
۱۷۵.....	۱) علوم عقلی ذاتاً علم غیرنافع اند
۱۷۹.....	۲) علوم عقلی عَرَضاً علم غیرنافع اند
۱۷۹.....	الف) بعضی های دامنه دار و غیرنافع در فلسفه، منطق و کلام عقلی
۱۸۰.....	ب) اختلافات فراوان بین اهل معقول
۱۸۳.....	ج) قرآن و سنت؛ راهی مطمئن تر و آسان تر
۱۸۶.....	دلیل سوم: حرمت تعدد علوم ضرر دارد
۱۸۸.....	نقد و بررسی (تعارض تأسیف)
۱۹۷.....	دلیل چهارم: حرمت اخذ علوم از غیر اهل بیت
۱۹۸.....	نقد و بررسی
۲۰۱.....	بررسی حرمت اخذ علوم از غیر اهل بیت ●
۲۰۳.....	دسته اول: روایات مانعه
۲۱۲.....	دسته دوم: روایات مجوّزه
۲۱۷.....	بررسی دلالتی دسته اول
۲۱۹.....	بررسی دلالتی دسته دوم
.....	جمع بندی «حرمت یا جواز اخذ علوم از غیر اهل بیت»
۲۲۲.....	دلیل پنجم: حرمت بدعت در دین
۲۲۷.....	بررسی کبروی
۲۲۷.....	بدعت در آیات و روایات

۲۳۲.....	«بدعت» در لغت و اصطلاح
۲۳۴.....	تحلیل مفهومی
۲۴۲.....	بررسی صغروی
۲۴۳.....	پاسخ به آیات
۲۴۶.....	پاسخ به روایات
۲۵۱.....	پاسخ به سیره پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله
۲۵۴.....	پاسخ به سیره و اجماع صحابه و تابعین
۲۵۵.....	دلیل ششم: حرمت اضرار
۲۵۵.....	دلیل و بررسی
۲۵۷.....	دلیل هفتم: حرمت، مقدمه حرام
۲۶۰.....	دلیل هشتم: وجوب بررسی از فتنه
۲۶۷.....	جمع بندی ادله عام
۲۶۹.....	۲. ادله خاصه
۲۷۱.....	گروه اول: نهی از فلسفه
۲۷۱.....	روایت اول
۲۷۱.....	بررسی سندی
۲۷۲.....	بررسی دلالتی
۲۷۵.....	روایت دوم
۲۷۷.....	بررسی سندی
۲۷۸.....	بررسی دلالتی
۲۸۰.....	گروه دوم: نهی از تفکر در موضوعات خاص
۲۸۱.....	تفکر درباره خداوند

۲۹۶	 بررسی دلّالی
۳۰۲	 تفکر در دین
۳۰۵	 بحث دلّالی
۳۰۸	 گروه سوم: مذمت مناظره، جدل و خصومت در دین
۳۱۳	 بررسی دلّالی
۳۱۵	 گروه چهارم: نهی از دانش کلام
۳۱۸	 بررسی دلّالی
۳۲۲	 گروه پنجم: سرزنش متکلمان
۳۲۷	 بررسی دلّالی
۳۲۸	 جمع بندی ادله خاصه
۳۳۰	 ۳. شهرت و اجماع
۳۳۰	 شهرت اصحاب
۳۳۷	 اجماع فقها
۳۳۹	 جمع بندی فصل

فصل چهارم: ادله جواز/ ۳۴۳

۳۴۵	 ۱. قواعد عامه
۳۴۵	 دلیل اول: اطلاعات رجحان علم آموزی
۳۴۷	 دلیل دوم: وجوب شناخت عقاید واجب
۳۴۷	 تقریر اول: مصداقیت و مقدمیت فلسفه و کلام عقلی برای شناخت عقاید واجب
۳۵۱	 نقش فلسفه (مقدمیت و مصداقیت) در خداشناسی واجب

نقش فلسفه (مقدمیت و مصداقیت) در فرجام‌شناسی واجب	۳۵۶
نقش فلسفه (مقدمیت و مصداقیت) در راهنماشناسی واجب	۳۵۸
تقریر دوم: مقدمیت منطق برای شناخت عقاید واجب	۳۶۳
دلیل سوم: وجوب تبیین و دفاع از دین	۳۶۵
جمع‌بندی قواعد عامه	۳۷۳
۲. تبیین قرآن	۳۷۴
گروه اول: دعوت به تفکر و تعقل	۳۷۴
گروه دوم: آفات ترغیب به جدال احسن	۳۷۸
گروه سوم: کاربرد سنجش‌های منطقی و روش‌های عقلی در قرآن	۳۸۳
۳. روایات	۳۸۸
گروه اول: دعوت به تفکر و تعقل	۳۸۹
گروه دوم: ضرورت شناخت آغار و انجام زندگی	۳۹۲
بررسی دلیل	۳۹۳
گروه سوم: داوری‌های فلسفی کلامی در روایات	۳۹۴
گروه چهارم: تمجید از برخی از فلاسفه	۳۹۸
گروه پنجم: امر به احتجاج، مجادله و دفاع از دین	۴۰۰
بررسی سندی و دلالتی روایات	۴۰۶
گروه ششم: امر به دانش کلام	۴۰۸
بررسی سندی و دلالتی	۴۱۰
گروه هفتم: تمجید از برخی از متکلمان	۴۱۰
بررسی سندی و دلالتی روایات	۴۱۳

۴۱۳ بررسی سندی

۴۱۵ بررسی دلالی

۴۱۶ سیره ۴

گروه اول: سیره معصومان (علیهم السلام) در بهره‌گیری از روش‌های منطقی فلسفی ۴۱۶

گروه دوم: سیره معصومان (علیهم السلام) در بهره‌گیری از روش کلامی ۴۲۰

گروه سوم: سیره ائمه (علیهم السلام) در پرورش متکلمان ۴۲۶

۴۳۲ بررسی سندی و دلالی

۴۳۲ بررسی سندی

۴۳۳ بررسی دلالی

۴۳۴ جمع‌بندی فصل

فصل پنجم: جمع بین روش‌ها / ۴۳۷

۴۴۱ فروعات

۴۴۱ ویژگی‌های حکم

۴۴۲ عناوین ثانوی

۴۴۱ آموزش علوم عقلی

۴۴۶ کتابنامه

۴۷۱ نمایه‌ها

سخن مؤسسه

انقلاب شکوهمند اسلامی رسالت حوزه‌های علمیه را دوچندان کرده است. نظام اسلامی برای تأمین پشترانه نظری خود باید مبانی علمی لازم برای تصمیم‌گیری و اجرا را داشته باشد. این عرصه‌ای است که حوزه علمیه در کنار دیگر مجامع علمی باید در آن نقش نه‌البته داشته باشد؛ چراکه این نیاز بدون گسترش مرزهای علوم اسلامی به مباحث نوین و تولید علوم انسانی با رویکرد اسلامی، پاسخ مناسبی نمی‌یابد. ضرورت مجاهدت علمی به منظور پاسخگویی به مطالبات روزافزون و برحق جامعه دینی، زمانی حس می‌شود که در نظر داشت: اولاً؛ دگرگونی‌های جدیدی در مجموعه دانش بشری، به‌ویژه علوم انسانی رخ داده است؛ ثانیاً؛ زندگی انسان معاصر، به واسطه پیشرفت در علوم و فناوری‌های جدید، دستخوش تطورهایی شگرف شده است؛ ثالثاً؛ شکل‌گیری نظام اسلامی، فرصت مناسبی را فراروی جامعه دینی برای دستیابی به اهداف خود قرار داده است. به همین دلیل، سرعت بخشیدن به فعالیت‌های علمی حوزوی به منظور توانمندسازی نظام اسلامی در این باره ضرورت دارد.

مؤسسه اشراق و عرفان که از سال ۱۳۸۶ با نظارت و اشراف علمی آیت‌الله اعرافی فعالیت خود را آغاز کرده است، علاوه بر تأکید بر اصالت‌های حوزوی،

برای برطرف کردن نیازمندی‌های معرفتی انسان معاصر نیز می‌کوشد؛ از این رو، مأموریت‌های خود را «پژوهش در زمینه فقه‌های نو و فلسفه‌های مضاف بر مبنای روش اجتهادی در راستای نظام‌سازی اسلامی»، «پرورش پژوهشگران صاحب‌نظر در عرصه فقه‌های نو و فلسفه‌های مضاف و نظام‌سازی اسلامی» و «اسلامی‌سازی علوم انسانی» قرار داده است تا بتواند به ایفای نقشی مؤثر در این مجال بپردازد.

مؤسسه اشراق به روشنگری‌های عقلانی در راه‌یابی انسان و حل معضلات پدید رفته وی، هر چند از جایگاه والایی در اندیشه دینی برخوردار بوده، تا آنجا که در کنار سیرت‌الایت رسولان الهی، به عنوان «رسول باطنی» خوانده شده است؛ اما اعتبار و حیثیت استدلال‌های عقلانی، در مکاتب و نحله‌های مختلف فکری و معرفت‌شناختی، دست‌خوش فراز و فرودهایی بوده است؛ نوشتار حاضر تلاش دارد، روایی تمسک به دستاوردهای عقلانی و جواز فراگیری علوم عقلی را به منابع فقه عرضه نموده، پائین‌ترین رتبه معرفتی در این زمینه را عرضه نماید.

مؤسسه اشراق و عرفان بر خود رزم می‌داند از حضرت استاد اعرافی که با همراهی گام‌به‌گام و اعمال نظارت و ارزیابی نهایی، امکان تولید این اثر را فراهم آوردند تشکر کند. همچنین از تلاش‌های جناب حجت الاسلام سید نقی موسوی که پژوهش و نگارش این اثر را بر عهده داشتند و نیز از زحمات دکتر محمد فتح‌علی‌خانی در ارزیابی این اثر تقدیر می‌شود.

امید است صاحب‌نظران و اندیشه‌وران حوزه و دانشگاه، مؤسسه اشراق و عرفان را به منظور بهبود محصولات آینده، از نظرات و پیشنهادهای سازنده بهره‌مند سازند.

مقدمه

علوم عقلی مانند فلسفه، منطقی، کلام عقلی و... از دیرباز دارای موافقان و مخالفانی بوده و شماری از موافقت‌ها و مخالفت‌ها با آن، از موضع دین و شریعت صادر شده است.

کتاب پیش‌رو از سلسله مجلدات حقه تربیتی است. توضیح آنکه فقه تربیتی در یک تقسیم کلان به «باب تعلیم و تعلم»، «باب تربیت»، «باب عوامل» و «باب قواعد» طبقه‌بندی می‌شود. در بخشی از «باب تعلیم و تعلم» به بررسی حکم یادگیری و آموزش علوم و معارف پرداخته می‌شود. کتاب حاضر در صدد است تا «یادگیری و آموزش علوم و معارف عقلی» را با روش فقهی مورد بررسی قرار دهد.

پژوهش حاضر در پنج فصل سامان یافته است. فصل اول کلیات پژوهش را تبیین می‌کند و دومین فصل، نگاهی تاریخی و پیشینه‌شناسانه به این موضوع دارد. فصل سوم و چهارم به ترتیب، ادله منع و جواز را بررسی می‌کنند و «جمع‌بندی و فروعات» به واپسین فصل سپرده شده است.

موسوی